

Jókai Mór: Én és a zsidók

Mi tűrés-tagadás? Én bizony gyermekkoromban antiszemita voltam, mint sok fejletlen ember. A szolgálóink telemesemondázták a fejemet azzal, hogy a zsidók a pászka ünnepükhöz keresztyén gyermekek vérét használják: s a mi házunk és az iskola között esett éppen a Baranyay-kúria, melyen zsidóknak szabad volt lakni. A sakter is ott lakott. Mindennap láttam, mikor az elvágott nyakú ludakat kihozták a kapuján a zsidó asszonyok: a képzeletem kiegészítette a többit. Szörnyű dolgok történnek odabenn! Nem is mertem én magamban elmenni azok előtt a boltajtók előtt, ahol azok a hosszú szakállú mogorva emberek ülnek, kaftánujjba dugott kézzel, papucsba dugott lábbal; egy szolgálónak kellett elkísérni az iskola udvaráig, vagy legalább az Eszter nénémnek a mi házunk ajtajába kiállni, s utánam nézni; de ha a sakter ajtaja előtt hátratekintettem, s azt láttam, hogy nem néznek utánam a házunk ajtajából, bizony vissza is szaladtam én a fele útvjáról az iskolának.

Aztán, amit az iskolában tanultam egy nagy vastag könyvből, aminek Hübner volt a neve, az sem igen volt arra való, hogy a zsidók iránt való előszeretetet serkentesse bennem. Hogy engedik ezeket az embereket szabadon járni, akik az én Idvezítőmet olyan kegyetlenül megölték?

Aki a nézeteimet a legtökéletesebben osztotta, az volt a Cicke kutyánk. Hej, hogy iramodott neki, ha egyszer valami olyan szakállas, bugyogós alak bejött az udvarunkra. Ott már én is vitéz voltam: ugyan uszítottam utána a Cickét: „Aló, puc, csípd meg!” s nagyot nevettem rajta, mikor csattogott a papucs a kifelé iramodónak, amíg az utcaajtóig elért.

Mikor aztán nagyobbra megnőttem, akkor elküdték Pozsonyba, német szóra. Ott azután megtanultam azt, hogy van a város végén egy elátkozott hely, amit Schlossbergnek hívnak: azt csupa zsidók lakják; annálfogva az a csoportosított fészke és tanyája minden Isten és ember ellen való bűnnek, úgy, hogy ha egy diákról megtudják, hogy a Schlossbergen volt, azt rögtön kicsapják az iskolából.

Ebben a hitben megerősödve ismét visszakerültem Komáromba, ahol még akkor híres gimnázium volt három bölcsészeti osztállyal.

Zsidó diákkal még mindaddig az ideig nem találkoztam se líceumban, se gimnáziumban, de csak egy szállal sem. Minek is tanult volna a zsidó diákol? Hivatalt nem viselhetett, ügyvéddé, mérnökké nem lehetett. Mire való volna neki a diák nyelv? Csak azért, hogy Horatiust megértse: „nunc est bibendum, nunc pede libero pulsanda tellus.” Hát szabad a zsidónak jó kedvének lenni? Bort inni és táncolni? Az volna a furcsa!

Csupán egy tudományos pálya volt a zsidók számára nyitva, az orvosi, vagy mint akkor hívták, a doktori pálya. (Még akkor csak az orvosoknak volt szabad hólyaghúzót és köpölyt alkalmazni, a prókátoroknak nem: azért hívták csak az előbbieket doktoroknak – az utóbbiak fiskálisok voltak.)

Egyszer aztán, mikor éppen a poétai klasszist frekventáltuk, megtörtént az a csoda, hogy egy zsidó diák iratkozott be a klasszisunkba.

Koricsánernek hívták.

Nem volt már fiatal legény: a negyvenet meghaladta. Eddig az ideig a kalligráfia mestere volt: szépírást tanított, gratuláló iratokat másolt acélmetszéssel vetekedő módon. Biz ez sovány kenyér volt. Hajlott korára támadt az az ambíciója, hogy orvossá legyen: evégett előbb a humaniorákat kellett elvégeznie. A grammatikát, szintaxist megtanulta otthon, iskolába járás nélkül, ami óriási szorgalmába kerülhetett; mert nem volt valami különös gyors eszű.

Nekünk tizennégy-tizenöt esztendősi sihedereknek nagyon sok tréfát okozott ez a negyvenesztendősi iskolatárs, az ő furcsa tagbaszakadt alakjával, borotvált képével, mausoló kiejtésével, akaratlan komikumával.

Egy nap elmaradt a leckéről, s midőn másnap emiatt a tanárunk megdorgálta, azt mondá mentségül a jó Koricsáner:

– Bocsánat, professzor úr, bizony nem jöhettem, mert a feleségem éppen tegnap ajándékozott meg egy kis fiacskával.

Képzeltetni azt a jucundus hangulatot, ami erre a szokatlan mentségre felrivajlott az egész klasszisban. Csak a tanárunk nem nevetett rajta; ő mindent komolyan vett, s szerencsét kívánva a tanítványának az újszülötthöz, haza bocsátá őt erre a napra, hogy ápolja a feleségét, felhagyva neki a holnapra való leckét.

A jó Koricsáner maga is igen komolyan vette azt. Mint mindent az életben. A kalligráfiával nem fér össze a tréfa.

Egyszer összedisputáltunk iskola-óra előtt: az öreg Koricsáner meg én.

Az volt a vitás kérdés, hogy vajon a magyar mértékes versben a „h” betű mássalhangzó-e, vagy nem?

Én azt állítottam, hogy igen, ő meg azt, hogy nem. Én utoljára azt vágtam neki oda, hogy „Mit tudsz te ehhez? Te zsidó vagy!” Erre ő nekem azzal döfött vissza, hogy: „Te pedig csak gyerek vagy!”

Borzasztó megbántás! Egy 14 éves férfiúnak azt mondani, hogy ő gyerek! Mai napság ezért párbajra hívnák a sértőt. Akkoriban rövidebben bántak el vele. Ő 41 éves volt, én 14. De én magyar voltam, ő pedig csak zsidó! Ok és jogcím arra, hogy megfogjam a gallérját, s jó sort verjek a hátára ököllel.

Mikor akként magyaráznám a „h” betű mássalhangzóságát a zsidó iskolatárs hátán, éppen akkor nyit be a tanárunk az iskolaterembe.

Szigorú és igazságszerető derék ember volt: engem (pedig sógora voltam) e kihágásért megbüntetett; ott marasztott az iskolában: csak este volt szabad hazamennem. Ami nagy szégyen volt. Otthon pedig az anyám fogott elő.

Boldogult jó szülőm áldott jó szívű volt, de amellett szigorú, katonás természet. Kérdé, hol maradtam. Megmondám, nagy méltatlankodva, hogy milyen igazságtalanság történt velem: én tudom jól, hogy a „h” betű konzonáns, idézhetem Vörösmartyt. „Cserhalom” ez daktilus, ha a „h” konzonáns nem volna, akkor ez pirhicchius volna; valaki ellentmondott, azért megütöttem egyszer-kétszer: ezért ott marasztott a professzor.

– De hát ezért minek kellett valakit megütni? – kérdé az anyám.

– Hiszen csak egy zsidó volt!

– Mit? – kiálta fel az anyám. – Te azt mondod, hogy csak egy zsidó volt. Hát teelőtted a zsidó nem olyan ember, mint más? Te lenézesz mást a vallása miatt? Te elfelejtetted, hogy a „mi” vallásunkat még ötven év előtt éppen így üldözték ebben a városban, ahogy te üldözöd most a zsidót? Ezt nem tanultad te éntőlem, se boldogult édesapádtól! – Most rögtön eredj, és keresd fel azt a zsidó diákot, akit megütlegeltél, kérj tőle bocsánatot, és hozd tőle nekem írásban, hogy teneked megbocsátott.

El voltam szörnyedve a drákói keménységű ítélet fölött.

– Én megalázzam magamat az előtt a zsidó előtt?

– Megalázod magad az Isten előtt, aki a zsidót veled egyenlőnek teremtette.

– Hol keressem én azt most a városban?

– Az a te dolgod. Tudod jól, hogy melyik utcában laknak a zsidók. Járj végig házról házra, míg rátalálsz: nyisd fel a szádat, kérdezősködjél, Komárom nem nagy erdő. – De nekem a nélkül az írás nélkül a szemem elejbe ne kerülj.

Ez volt az ultimátum.

Fatális állapot.

Az ebédet már elmulasztottam, most még vacsorát sem kapok.

De nem lehetett apellálni, se az országgyűlésen interpelláltatni az ügyemben; meg kellett törnöm magamat. Nekifanyalodtam, hogy hát megyek Koricsánert keresni a város végére, ott lakott.

Hát amint az utcaajtót nyitom, valaki ugyanazt kívülről tolja befelé, s amint az ajtó kitárul, ott áll előttem az én kis Koricsánerem. A két vállát behúzva, a fejét szomorúan félrehajtva, azt kérdi tőlem a küszöbön megállva, szelíd, reszketeg szóval:

– Irasceris mihi? (Haragszol rám?)

Hogy én haragszom-e ő rá?

S azzal alázatosan levéve a kalapját, azt mondja:

– Azért jöttem hozzád, hogy bocsánatot kérjek tőled.

Ő, a megvert ember, jön bocsánatot kérni az inzultálójához! Pedig őt nem kényszeríti erre odahaza senki. Neki nincsen erős ítéletet osztó édesanyja, aki hozzám küldje, hatalmas parancsolattal! S ő keres fel engem.

Nekem a könny kicsordult a szememből, nyakába borultam, megöleltem.

– Nem te kérsz éntőlem bocsánatot, hanem én tetőled; s már most jöjj be az anyámhoz, s mondjuk el neki, hogy kibékültünk, megbecsüljük egymást.

– Hiszen azért jöttem éppen hozzátok.

Azzal bejött velem az anyámhoz, s így szólt:

– Eljöttem bocsánatot kérni a nagyasszonytól, hogy így megbántottam. Én vagyok a hibás, elismerem. Mert amiről disputáltunk, abban neki van igaza, a Móricnak. A „h” betű csakugyan konzonáns, csak poética licentiából néha lesz belőle hehéntés. Ezt megmagyarázta a professzor úr nekem. Azért bocsánatot kérek, hogy okot szolgáltatam Móricnak, hogy engem megüssön. De énnekem nem fáj, mert neki van igazsága, és van jó ökle. Majd azzal az öklével

meg fogja ő védelmezni a zsidót, mikor a zsidónak lesz igazsága.

Ettől a perctől fogva lettem én filozemitává.

S nemcsak ideális frázis volt ez nálam: átment az életbe is.

Ahol csak iskolába jártam, mindenütt azon törekedtem, hogy iskolatársaim a zsidó kommilitókat becsülettel traktálják. S ehhez nem kell egyéb, csak jó példaadás. A szeretetnek is van hódító ereje.

A kecskeméti kollégiumban, ahol már nagy rangra emelkedtem: én voltam t. i. a jogászbálra alkotmányosan megválasztott előtáncos, a klasszisomban első eminens (ami mellékes dolog) és a műkedvelőknél első szerelmes. Ezt a nagy tekintélyemet mindenütt érvényesíteni tudtam abban az irányban, hogy a kecskeméti zsidóság kereskedelmi osztályának művelt fiataljait a mi társas köreinkben otthonossá tegyük. Azok voltak legjobb barátaink: azokkal beszélhattünk legtöbbet irodalmi dolgokról, azoktól kértük kölcsön az olvasni való könyveket; még Petőfit is azok pártolták legjobban.

Egyszer műkedvelői hangversenyt rendeztünk az ifjúsági könyvtár megalapítására. Zenészek, szavalók kitétek magából az iskolai fiatalságból, de iskolázott énekes, aki operai áriákat elő tudjon adni, nem volt közöttünk.

Egy fiatal zsidó, Gallia Fülöp (később könyvárus lett) igen sokoldalú műveltséggel bíró diplomás férfi, kinek amellet gyönyörű tenor hangja volt, és jó iskolája, az én kértémre felajánlotta a közreműködését, hogy el fogja énekelni Belizár operából a „Trema Bizancio” sterminatrice magándalát. A szövegét én fordítottam le neki magyarra.

Az előadás előtti napokon híre szárnyalt, hogy valami demonstráció készül a publikum részéről a zsidó vendégszereplő ellen.

Nem riasztott bennünket vissza.

A színház megtelt közönséggel; a bevétel megállapította az iskolai könyvtárt.

Mikor a Gallia énekére került a sor, mindenki feszült figyelemmel várta, hogy mi fog hát történni.

Az én zsidó énekesem kilépett bátran a színpadra, a zenekar elé, s alighogy elkezdé: – „Reszkess Byzantium!” – amidőn felkiált a nézősereg közül egy ökörhajcsári hang:

– Nincs itten lúbőr? Mit keres itt a zsidó?

Hanem azt az egy szál felkiáltót, amelyen hirtelen kiröpítette a nézőtérről a tisztelt publikum maga, az egy olyan rövid pillanat műve volt, hogy még csak félbe sem szakította az áriát. Mikor az utolsó vers elhangzott: „És minden könnyei a nemes hősnek vértengerrel lesznek

megbosszulva!”, hogy általános taps és éljenriadal támadt az egész közönségből, hogy alig akart vége szakadni.

Ez történt Urunk születése 1842. esztendejében, 42 évvel ezelőtt, Kecskemét városában... ilyen nagyot haladt a világ azóta!

FORRÁS:

Jókai Mór

Életemből

<http://mek.oszk.hu/00800/00844/#>